

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

Specijalni izvještaj

Djeca i slobodno vrijeme

uz podršku

Save the Children

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

SPECIJALNI IZVJEŠTAJ OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE “DJECA I SLOBODNO VRIJEME”

uz podršku

Banja Luka, decembar 2013. godine

Mišljenja i stavovi u ovom izvještaju su stavovi Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH i ne predstavljaju obavezno stav Save the Children.

SADRŽAJ

I UVOD	5
II METODOLOGIJA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	7
III ZNAČAJ ČLANA 31. UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA U ŽIVOTIMA DJECE I GENERALNI KOMENTAR BROJ 17 UN KOMITETA ZA PRAVA DJETETA	9
IV MEĐUNARODNI I DOMAĆI PRAVNI OKVIR	14
4.1. Međunarodni standardi	14
4.2. Domaće zakonodavstvo	15
V REZULTATI ISTRAŽIVANJA	20
5.1. Analiza upitnika lokalnih zajednica	20
5.1.1 Republika Srpska	20
5.1.2. Federacija Bosne i Hercegovine	22
VI SITUACIONA ANALIZA STANJA U OBLASTI SLOBODNOG VREMENA DJECE	24
VII ZAKLJUČNA RAZMATRANJA OMBUDSMENA	29
VIII PREPORUKE OMBUDSMENA	31
ANEKS I	32
ANEKS II	34

I UVOD

Ombudsmeni za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ombudsmeni) od osnivanja Odjela za praćenje prava djece (juni 2009. godine) poduzimaju dodatne napore u cilju zaštite i unapređenja prava djeteta u BiH. Od mnogobrojnih problema u svim oblastima života djeteta u BiH, Ombudsmeni se do sada u svom radu nisu bavili pravima djeteta na slobodno vrijeme, igru, rekreaciju i učešće u kulturnom i umjetničkom životu, iako se stalno naglašava da su sva prava propisana UN Konvencijom o pravima djeteta (u daljnjem tekstu: Konvencija), jednako značajna i važna. Član 31. UN Konvencije propisuje pravo svakog djeteta na odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreaciju i učešće u kulturnom i umjetničkom životu. Međutim, sami Ombudsmeni izražavaju bojazan da ova prava nadležni ne prepoznaju kao značajna i važna. Globalno posmatrano, povećan broj stanovništva u gradovima/većim sredinama, porast svih oblika i vrsta nasilja, posebno zloupotrebe djece i njihove ekonomske eksploatacije, stalno povećanje i širenje obrazovnih zahtjeva i zadataka, te komercijalizacija prava djece na igru, neminovno se reflektira na ostvarivanje prava iz člana 31. Konvencije. Odrasli ne smiju zaboraviti na svoju obavezu da stvore vrijeme i uvjete kako bi se djeca spontano igrala, rekreirala i zabavljala. Prosto rečeno, pored prava na život, djeca imaju pravo na razvoj i opstanak, odnosno djeca se, za razliku od odraslih, razvijaju i zbog toga se kao imperativ postavlja obaveza odraslih da osim hranu, smještaj, odjeću, osiguraju djeci i adekvatan psihofizički razvoj. Zahvaljujući saradnji Ombudsmena i Save the Childrena, u okviru projekta „Jačanje kapaciteta Odjela za praćenja prava djece“, Ombudsmeni su sačinili izvještaj kojim žele ukazati na značaj prava iz člana 31. Konvencije. Ombudsmeni žele u određenoj mjeri dati jasna obrazloženja i argumente radi ukazivanja na značaj prava, a sve kako bi podstakli nadležne na razmišljanje i poduzimanje odgovarajućih radnji, isključivo u najboljem interesu djece. Ovo je prvi izvještaj Ombudsmena koji je štampan u verziji prilagođenoj djeci (tzv. child friendly verzija izvještaja), također zahvaljujući podršci Save the Childrena.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH je institucija koja, između ostalog, ima mandat i nadležnosti da promovira i zagovara primjenu međunarodnih standarda u BiH. S obzirom na to da je UN Komitet za prava djeteta na svojoj 62. sesiji¹ usvojio Generalni komentar broj 17, kako bi detaljnije pojasnio mjere koje države članice moraju poduzeti kako bi se osigurala primjena člana 31. Konvencije o pravima djeteta, Ombudsmeni su cijenili da je upravo sada

¹ od 14. januara do 1. februara 2013.

vrijeme za poduzimanje aktivnosti u ovoj oblasti. Stoga se u ovom izvještaju posebna pažnja posvećuje Generalnom komentaru broj 17 UN Komiteta za prava djeteta.

II METODOLOGIJA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Specijalni izvještaj „Djeca i slobodno vrijeme“ istraživačkog je karaktera i osnovni dijelovi Izvještaja su:

1. Međunarodni i domaći pravni/normativni okvir
2. Analiza upitnika koje su ispunjavala djeca u osnovnim i srednjim školama
3. Analiza upitnika od strane pojedinih nadležnih općinskih organa
4. Pojašnjenja u vezi sa značajem prava iz člana 31. Konvencije (UN Generalni komentar broj 17)

U pogledu zakonskog uređenja i analize u kojoj je mjeri domaće zakonodavstvo usklađeno sa Konvencijom, Ombudsmeni u Izvještaju daju prikaz međunarodnih standarda i domaćih zakonskih propisa i ukazuju na pojedine dijelove već ranije urađenih analiza.

Prilikom izrade Izvještaja, osigurana je i participacija djece. Tokom 2013. godine, Ombudsmeni i osoblje Odjela za praćenje prava djece posjetili su 6 gradova u BiH i 12 škola, a u sklopu aktivnosti pod nazivom „Ombudsmen u vašoj školi“. U pitanju je aktivnost koja se realizira od početka rada Odjela, a koja podrazumijeva aktivnu interakciju i razgovor djece/učenika/predstavnik Savjeta učenika sa osobljem Odjela i Ombudsmenima na temu prava djeteta, značaj Konvencije, te o ulozi Ombudsmena u zaštiti prava djeteta. Ove godine posjećeno je 6 osnovnih i 6 srednjih škola².

Posjete školama su iskorištene kako bi se kreirao prostor za razgovor s djecom u cilju dobijanja njihovog mišljenja o značaju prava na odmor, igru i rekreaciju. Predstavnici Savjeta učenika svake škole ispunili su upitnik, koji je osoblje kreiralo isključivo za potrebe izrade Izvještaja. Upitnicima smo željeli doznati podatke o tome kako djeca najčešće provode slobodno vrijeme, da li ga imaju dovoljno, te kojim aktivnostima se bave u slobodno vrijeme. Primjerak upitnika nalazi se u Aneksu I Izvještaja.

Istraživanjem je obuhvaćeno i 20 općina, od čega 10 u Republici Srpskoj³ i 10 u Federaciji BiH⁴. Upitnicima smo željeli doznati kako djeca u manjim sredinama provode slobodno

² OŠ «Cazin I», OŠ «Prvi mart» Tešanj, JU Gimnazija Cazin, JU Gimnazija «Musa Ćazim Ćatić» Tešanj, OŠ «Aleksa Šantić» Ugljevik, OŠ «Vuk Karadžić» Višegrad, Srednja škola «Mihailo Petrović Alas» Ugljevik, Srednja škola «Ivo Andrić» Višegrad, SŠ Čapljina, Srednja škola Neum, OŠ «Kardinala Stepinca» Neum, OŠ «Vladimira Pavlovića» Čapljina,

³ Bratunac, Brod, Foča, Kotor Varoš, Mrkonjić Grad, Srbac, Ugljevik, Vlasenica, Srebrenica, Novi Grad

⁴ Ilijaš, Odžak, Grude, Breza, Bužim, Čitluk, Doboj Istok, Drvar, Busovača i Goražde

vrijeme (broj škola na području općine, broj fiskulturnih sala u okviru tih škola, broj i uređenost parkova, broj i uređenost igrališta, visina budžetskih sredstava koja se izdvajaju za sportske aktivnosti i kulturno-umjetničke aktivnosti, saradnja osnovnih i srednjih škola sa sportskim klubovima i kulturno-umjetničkim društvima, te da li općine imaju usvojene strateške planove u ovoj oblasti). Ombudsmeni su zaprimili 15 ispunjenih upitnika, s tim da općine Grude, Bužim, Doboj Istok, Novi Grad i Bratunac tražene podatke nisu dostavile.

U pitanju su manje općine, s obzirom na namjeru Ombudsmena da posebno sagledaju stanje u manjim općinama. Primjerak upitnika se nalazi u Aneksu II Izvještaja.

III ZNAČAJ ČLANA 31. UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA U ŽIVOTIMA DJECE I GENERALNI KOMENTAR BROJ 17 UN KOMITETA ZA PRAVA DJETETA

Prije svega potrebno je ukazati na činjenicu šta je to UN Generalni komentar. U pitanju je službeni dokument Ujedinjenih naroda i predstavlja interpretaciju, predstavljanje, približavanje sadržaja jednog prava. Komitet za prava djeteta pri Ujedinjenim narodima izrađuje i objavljuje Generalne komentare u vezi sa primjenom Konvencije o pravima djeteta. Generalni komentari se prosljeđuju državama koje su ratificirale Konvenciju.⁵ Svrha Generalnih komentara jeste bolje razumijevanje pojedinih dijelova i aspekata Konvencije i da se doprinese poboljšanju uvjeta u kojima djeca odrastaju. U pitanju su zvanični dokumenti UN koji predstavljaju standard koji države treba da uvažavaju u osiguravanju poštivanja prava djece i da se posebno osvrnu na komentare prilikom podnošenja izvještaja Ujedinjenim narodima. Generalni komentari se bave pravnom analizom pojedinog člana, uvažavajući i ostale članove, ukazuju na značaj prava i njegovu sadržinu, te na koji način poštivanje prava dovodi do poboljšanja dječijih života. Ali, s druge strane, detaljno se bave obavezama države i ukazuju na koji način se, korištenjem Generalnog komentara, može osigurati poštivanje Konvencije. Ovdje je značajno napomenuti da se konkretnim Generalnim komentarom broj 17 ne nameću nove obaveze državama, jer jasne obaveze već su propisane članom 31. Konvencije i posebno se objašnjava šta se to od države očekuje u poštivanju prava iz člana 31.

Generalni komentari Komiteta za prava djeteta također služe državama za reviziju/provjeru politika i strategija u oblasti prava djeteta, za otkrivanje eventualnih zakonskih praznina, nedostatke u primjeni zakona i sl. Oni treba da budu vodiči za implementaciju prava i zato treba države ohrabrivati da ih koriste, te da ih najviši organi države učine dostupnim i za niže niveoe vlasti, ali i za roditelje, djecu, profesionalce i nevladine organizacije. Pored države, značajna je uloga nezavisnih institucija za zaštitu dječijih prava, ali i nevladinih organizacija u praćenju/monitoringu prava i razumijevanju prava propisanih Konvencijom.

⁵ U ovom momentu sve države svijeta, izuzev SAD, Somalije i Južnog Sudana

Značaj igre i rekreacije u životu svakog djeteta priznat je još u Deklaraciji o pravima djeteta iz 1959. godine: *“Djetetu se u potpunosti mora dati prilika za igru i rekreaciju [...]; društvo i javne vlasti se moraju potruditi da promoviraju uživanje ovog prava”* (član 7.).

Pravo djeteta na slobodno vrijeme, igru i kulturne aktivnosti propisano je članom 31. Konvencije UN-a o pravima djeteta koji kaže da *“1. Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju uzrastu djeteta i na slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti. 2. Strane ugovornice će poštovati i podsticati pravo djeteta na puno učešće u kulturnom i umjetničkom životu i podržat će pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti.”*

Na početku prvo pitanje koje se nameće jeste šta je to zapravo slobodno vrijeme? Najprostije rečeno, slobodno vrijeme obuhvatalo bi vrijeme prije ili vrijeme poslije vremena koje dijete provodi u vrtiću, školi ili negdje drugdje. Slobodno vrijeme moglo bi se definirati i kao vrijeme i prostor bez obaveza, vrijeme koje je predviđeno za zabavu ili podsticaj koji djeca mogu po svojoj volji izabrati kako bi ga ispunili nekom svojom aktivnošću ili neaktivnošću.

Igra i rekreacija odvijaju se kad su djeca sama, sa svojim vršnjacima ili sa odraslima koji im u tom smislu pružaju podršku. Dječija igra odraslima daje jedinstven uvid i razumijevanje perspektive djeteta. Na taj način doprinosi se efikasnom razumijevanju i komunikaciji među djecom i odraslima i otvara se mogućnost usmjeravanja i podsticanja na raznovrsne vidove aktivnosti. Recimo, djeca imaju koristi od rekreativnih aktivnosti u kojima učestvuju odrasli, kao što je dobrovoljno učešće u organiziranom sportu, igrama i drugim rekreativnim aktivnostima. Međutim, kontrola od odraslih u ovom smislu nikako ne bi smjela biti dominantna, subordinirana, jer u tom slučaju dijete ne može da vodi svoju igru. Na taj način i koristi od same igre su manje i gube svoju svrsishodnost.

Tokom slobodnog vremena djeca mogu ostvarivati brojna prava i potrebe; od socijalnih, psiholoških i obrazovnih potreba, do razvijanja zdravog načina života i prevencije neželjenih oblika ponašanja.

Djeca imaju pravo na igru i razonodu primjerenu svom uzrastu i svojim sklonostima. Pri izboru nekog od načina provođenja slobodnog vremena, izbora aktivnosti i načinu ostvarenja ovog prava, dijete bi trebalo biti uključeno u najvećoj mogućoj mjeri u sve faze ovoga procesa.

U kreiranju i ostvarenju prava djeteta na slobodno vrijeme najveću odgovornost imaju **porodica, škola/vrtić i lokalna zajednica.**

Unutar **porodice** djeca usvajaju intelektualne, kulturne, društvene i moralne vrijednosti jer su roditelji zapravo ti koji su prvi i najvažniji učitelji. U okviru porodice uči se komunikacija, ponašanje, stavovi, ali i način provođenja slobodnog vremena. S obzirom na ubrzan tempo savremenog života i veoma malo slobodnog vremena koje se unutar porodice provodi zajedno, njegov kvalitet je od izuzetne važnosti. Način na koji se u porodici provodi slobodno vrijeme utječe na razvoj djeteta, na njegovo odrastanje, samopouzdanje, razvoj kreativnosti, socijalnih i intelektualnih sposobnosti. Uloga roditelja je da usmjeravaju dijete u njegovim aktivnostima, a one se mijenjaju s njegovim odrastanjem.

Sami roditelji pritom nikako ne bi smjeli otići u onu drugu krajnost da dijete usmjeravaju u skladu s vlastitim ambicijama. Rezultat toga često biva zanemarivanje emocionalnog razvoja djeteta, pritisak na djecu biva sve veći, pri čemu se ona često razvijaju u nesamostalne i nezrele ličnosti. Osim toga, neki roditelji uopće ne učestvuju u načinu provođenja slobodnog vremena svoje djece. Takva djeca bivaju prepuštena sama sebi. Dalo bi se zaključiti da je od izuzetne važnosti da roditelji pomognu svom djetetu kako bi ono samo pronašlo aktivnost koja će mu zaokupiti pažnju, da dijete kroz takve aktivnosti razvija svoju kreativnost i odgovornost. U ostvarivanju prava djeteta na slobodno vrijeme veliku ulogu ima i **škola/vrtić** (odgojno-obrazovne ustanove koje djeca pohađaju, zavisno od njihovog uzrasta).

Škole/vrtići, odnosno obrazovne institucije igraju veliku ulogu u ispunjavanju obaveza koje su propisane članom 31. Konvencije, s obzirom na to da djeca možda i najveći dio dana provode upravo u školama. Samim tim potrebno je da posebno vode računa o:

- a) **Fizičkom okruženju:** potrebno je težiti osiguranju sredstava za odgovarajuće unutrašnje i vanjske pogodnosti za igru, sport, igre i glumu, tokom nastave i mimo nje, da se aktivno promoviraju jednake mogućnosti za dječake i djevojčice, odgovarajuće higijenske uvjete za dječake i djevojčice, igrališta, mjesta i opremu koja se pravilno i redovno pregledaju, igrališta s odgovarajućim ogradama i granicama, opremu i prostore projektirane tako da omogućavaju svoj djeci, pa i onoj s invaliditetom da ravnopravno učestvuju u svim vrstama ovih aktivnosti, igrališta gdje se mogu izvoditi sve vrste igara, mjesta i koncepcija igrališta s odgovarajućom zaštitom u čije su projektiranje i izvođenje bila uključena djeca;
- b) **Strukturama za dan:** potrebno je odrediti i garantirati odgovarajuće vrijeme tokom dana koje je predviđeno za izradu domaće zadaće, kako bi djeca imala priliku za igranje i odmor u skladu sa svojim uzrastom;
- c) **Školskom programu:** u skladu sa ciljevima obrazovanja potrebno je uvrstiti one aktivnosti koje bi u redovnom školskom programu bile predviđene za učenje kulturnih i umjetničkih aktivnosti kao i osiguravanje aktivnog učešća same djece u njima (muzika, poezija, gluma i slično);
- d) **Edukativnoj pedagogiji:** škola, kao obrazovna sredina, osigurava aktivno učešće djece u aktivnostima koje bi obuhvatile igru u najširem smislu.

Škola je ta koja mora uvažavati želje, interese i motivaciju same djece u izboru ovih aktivnosti koje se po pravilu realiziraju van nastave. Ovo je od naročite važnosti za manje sredine sa suženim i ograničenim izborom aktivnosti.

Obaveza **lokalne zajednice** također je od izuzetne važnosti, s obzirom na činjenicu da i dijete u njoj živi i participira. Stoga se njena obaveza ogleda u osiguravanju međuresorne saradnje svih subjekata lokalne zajednice, osiguravanju prostornih, kadrovskih i drugih uvjeta za kvalitetno provođenje slobodnog vremena i aktivnosti djece. Pritom, posebnu pažnju moraju

posvetiti principu najboljeg interesa djeteta kao i pravu svakog djeteta na jednak pristup slobodnim aktivnostima.

Uključenost djece u kulturni život zajednice je važan element dječijeg osjećaja pripadnosti. Djeca nasljeđuju i doživljavaju kulturni i umjetnički život svoje porodice, zajednice i društva i kroz taj proces ona zapravo otkrivaju i izgrađuju svoj osjećaj identiteta i sa svoje strane doprinose podsticanju i održivosti kulturnog života i tradicionalnih umjetnosti.

Pored toga, djeca reproduciraju, transformiraju, stvaraju i prenose kulturu kroz svoju maštovitu igru, pjesme, ples, animaciju, priče, crteže, igre, ulični teatar, lutkarstvo, festivale i tako dalje. Isto tako, ona stiču razumijevanje kulturnog i umjetničkog života oko njih od odraslih i kroz vršnjačke odnose, oni tumače i prilagođavaju njegovo značenje kroz svoje generacijsko iskustvo. Kroz angažman sa svojim vršnjacima, djeca stvaraju i prenose svoj vlastiti jezik, igre, maštarije i drugo kulturno znanje. Dječija igra stvara "kulturu djetinjstva" od igara u školi i na igralištu do urbanih aktivnosti kao što je igra klikera, trčanje, ulična umjetnost i tako dalje. Učešće u kulturnim i umjetničkim aktivnostima potrebno je da bi se kod djece izgradilo ne samo razumijevanje njihove vlastite kulture, nego i drugih kultura jer to stvara priliku da ona prošire svoje horizonte i da uče od drugih kulturnih i umjetničkih tradicija doprinoseći time međusobnom razumijevanju i vrednovanju različitosti.

Ne smije se preskočiti ni činjenica da su današnja djeca također u centru dešavanja po pitanju digitalnih platformi i virtuelnih svjetova radi uspostavljanja novih sredstava komunikacije i društvenih mreža kroz koje se stvaraju i učvršćuju različita kulturna okruženja i umjetnički oblici. Internet otvara puno mogućnosti, u kome se i odrasli veoma lako mogu izgubiti a djeca pogotovo. Pored ogromnog broja stranica koje nude različite vrste sadržaja, veliku popularnost imaju online društvene mreže na kojima se komunikacija može odvijati na različite načine, npr. samo glasom i slikom, tekstom i slikom, samo slikom ili njihovom međusobnom kombinacijom. Ove online društvene mreže pružaju usluge na kojima korisnici mogu kreirati korisničke profile, kako bi preko njih ostvarivali neki od navedenih vidova međusobne komunikacije. Ovdje se svakako otvara i ogromna mogućnost manipulacije samih korisnika, što rezultira brojnim povredama dječijih prava (prava na privatnost, zaštitu od svakog oblika nasilja, zaštitu od potencijalno štetnih informacija i sadržaja i slično).

Internet svakako ima i svoju pozitivnu stranu, jer putem njega djeca mogu ostvariti određena prava koja im priznaje Konvencija (npr. pravo na informaciju, pravo na izražavanje vlastitog mišljenja, pravo na obrazovanje i drugo).

Nasilje putem internet tehnologija, tzv. cyberbulling, djeca mogu doživljavati kako od odraslih osoba tako i od svojih vršnjaka. Upravo iz ovog razloga i roditelji, škole a i zajednica u cjelini, trebalo bi da veću pažnju posvete zaštiti djece od ovakvih sadržaja, u smislu preventivnog djelovanja, s obzirom na to da djeca podjednako stresno proživljavaju ovakva iskustva sa onim koja im se dešavaju u realnom svijetu.

Na odmor i rekreaciju podjednako utječu i veoma su bitni za dječiji razvoj i prehrana, stanovanje, zdravstvena zaštita i obrazovanje. Bez dovoljno odmora, djeca neće imati dovoljno

energije, motivacije i fizičke i mentalne kapacitete za smisleno učešće u učenju. Uskraćivanje odmora može imati trajne fizičke i psihičke posljedice na razvoj, zdravlje i dobrobit djeteta.

Od velike važnosti je i ukazivanje da se ostvarivanje ovog prava iz člana 31. Konvencije različito manifestira među djecom koja žive u različitim životnim uvjetima kao što su recimo siromaštvo ili pak odvojenost od roditelja. Tu su svakako i djeca koja su smještena u ustanove, zatim djeca koja odrastaju u sredinama u kojima vladaju oružani sukobi ili sredine koje su pogođene prirodnim katastrofama, djeca koja su pripadnici manjinskih grupa koje žive na određenom području.

Dalo bi se zaključiti da se pravo iz člana 31. Konvencije nikako ne može usko posmatrati i tumačiti mimo ostalih prava propisanih Konvencijom, jer nijedno pravo nije važnije od drugog. Sva su ona u stanju međusobne kohezije, međusobno su isprepletena, međusobno se prožimaju. Na isti način bi trebalo i da se ostvaruju.

Ostvarivanje prava na slobodno vrijeme u uskoj je vezi sa pravom na slobodu udruživanja i mirnog okupljanja (član 15. Konvencije), pravom na izražavanje mišljenja (član 12.), pravom na slobodu izražavanja iz člana 13. Konvencije, kao i sa pravom djeteta na pristup odgovarajućim informacijama (član 17.)

Pravu djeteta na slobodno vrijeme država bi trebalo da posveti punu pažnju podstičući stvaranje jednakih uvjeta za svu djecu. U ovom dijelu jasno se naglašava princip nediskriminacije iz člana 2. Konvencije.

Članom 31. Konvencije djetetu se priznaje pravo na:

- a) **Odmor** – koje bi zahtijevalo da djeca dobiju dovoljan predah od posla, obrazovanja ili neke druge vrste napora, uključujući tu i san;
- b) **Dokolicu** – koja podrazumijeva slobodno i neobavezno vrijeme tokom kojeg se dijete može igrati ili rekreirati;
- c) **Igru** – koja podrazumijeva svako djelovanje tokom kojeg dijete samo strukturira i kontrolira kad god mu se za tako nešto ukaže prilika;
- d) **Rekreativne aktivnosti** – podrazumijeva aktivnosti koje dijete samo bira radi lične satisfakcije koju ta aktivnost donosi;
- e) **Uzrast djeteta** – sva gore navedena prava moraju biti prilagođena uzrastu djeteta;
- f) **Kulturni život i umjetnost** – koje se artikulira kod kuće, u školi, na javnim mjestima kroz različite ceremonije, rituale, pozorište, film, izložbe i slično;
- g) **Slobodno učešće** – podrazumijeva da im odrasli ne ograničavaju ovo pravo.

Osiguravanje jednakih mogućnosti – podrazumijeva da svako dijete mora imati jednake mogućnosti u uživanju ovog prava.

IV MEĐUNARODNI I DOMAĆI PRAVNI OKVIR

U BiH ne postoji sveobuhvatna analiza ostvarivanja prava djece na odmor i rekreaciju. Čini se da je minimum ostvarivanja ovog prava osiguran isključivo kroz obrazovni sistem, dok se kroz zakonodavstvo o sportu vrlo malo ulaže na omasovljavanje u sportu, posebno kroz podršku sportskim klubovima. Važno je ukazati i na problem nepostojanja standarda za poticanje nadarenih sportista i prisustvo diskriminacije u odabiru djece koja će se takmičiti, a na principu socijalnog porijekla djeteta, na što su Ombudsmenima ukazali učenici u toku njihove posjete školama. Izražen je i problem ostvarivanja prava na obrazovanje po posebnim uvjetima za djecu aktivnu u sportu, iako je zakon takvu mogućnost utvrdio. Sve navedeno predstavlja razloge za izradu ovog izvještaja, kako bi nadležni organi na bazi ove analize poduzeli konkretnije mjere na unapređenju ovog prava, čime bi se indirektno zaštitilo i zdravlje djece.

4.1. Međunarodni standardi

Evropska povelja o sportu u članu 1. propisuje da će vlade radi unapređenja sporta kao važnog činioca ljudskog razvoja poduzeti potrebne mjere da bi ostvarile odredbe ove Povelje, u skladu sa načelima Kodeksa sportske etike, sa svrhom da svakom pojedincu osiguraju mogućnosti da se bavi sportom, i to: garantirajući svim mladim mogućnost da se koriste programima tjelesnog odgoja kako bi razvili svoje temeljne sportske sposobnosti.

U članu 3. Evropska povelja o sportu ističe značaj nevladinih organizacija na način da je uloga javnih vlasti prvenstveno u tome da dopune akciju sportskih pokreta, te da potiču čvrstu saradnju sa sportskim nevladinim organizacijama.

Poštujući principe iz člana 11. **Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda**⁶, Zakon o sportu BiH omogućava osnivanje amaterskih i profesionalnih sportskih klubova, sportskih društava i saveza.

⁶ Sloboda okupljanja i udruživanja

Pravo djeteta na odmor i rekreaciju definirano je članom 31. **Konvencije UN o pravima djeteta**⁷, koji glasi:

„1. Države stranke priznaju djetetu pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu njegovoj dobi, kao i na slobodno učestvovanje u kulturnom životu i umjetnostima.

2. Države stranke poštivat će i promovirati pravo djeteta na puno učestvovanje u kulturnom i umjetničkom životu te će poticati ostvarenje primjerenih i jednakih uvjeta za provođenje kulturnih, umjetničkih, rekreativnih i slobodnih djelatnosti.“

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantira pravo na odmor i slobodno vrijeme, odnosno razonodu.⁸

4.2. Domaće zakonodavstvo

Prema Ustavu Federacije BiH, oblast sporta je u nadležnosti kantona, s obzirom na to da se ne radi o nadležnosti koja je izričito data u nadležnost FBiH.⁹ Također, pitanje utvrđivanja obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja, kao i utvrđivanje i provođenje kulturne politike spada pod nadležnost kantonalne vlasti.¹⁰

Zakon o sportu u BiH definira sport kao sportske aktivnosti i igre organizirane s ciljem unapređenja zdravlja i rekreacije (sportska rekreacija, sport za sve), te sportske aktivnosti organizirane za invalidne osobe i organizirani školski i univerzitetski sport. Kao javni interes i ciljeve BiH u sportu Zakon navodi: razvijanje svijesti građana, posebno mladih o sportu i njegovim vrijednostima; doprinos odgoju, obrazovanju i razvoju djece i omladine; podsticanje i afirmisanje sporta i njegovih vrijednosti kao dijela kulture i ukupnih materijalnih i duhovnih vrijednosti društva; očuvanje zdravlja kao osnove svake ljudske aktivnosti, radne produktivnosti, istraživanja stvaralaštva i humanog življenja.

Sport u Bosni i Hercegovini zasniva se na principima i standardima koji su utvrđeni u Evropskoj povelji o sportu, Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvenciji UN-a o pravima djeteta, Međunarodnoj konvenciji protiv dopinga u sportu, Evropskoj konvenciji o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, Olimpijskoj povelji, Paraolimpijskoj povelji, pravilima međunarodnih sportskih asocijacija, Evropskom kodeksu o sportskoj etici, Deklaraciji o sportu, toleranciji i fer-pleju, te Izjavi iz Lozane o organiziranju sporta u Bosni i Hercegovini.

⁷ Otvorena za potpisivanje, ratificiranje i pristupanje rezolucijom Generalne skupštine UN 44/25, 20.11.1989. godine, a na snagu stupila 02.09.1990. godine, nakon što ju je ratificiralo 20 država. BiH je notifikacijom o sukcesiji preuzela Konvenciju 23.11.1993. godine.

⁸ Član 24, Generalna skupština UN usvojila 1948.

⁹ Član III 4. stav 1., Ustav FBiH

¹⁰ Ibid., član III 4. stav 1. tačka b) i c)

Sport u Bosni i Hercegovini organizira se na decentraliziran način sa utvrđenim pravima i nadležnostima Bosne i Hercegovine, entiteta, Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i drugih nivoa administrativnog organiziranja. U skladu sa ustavima entiteta i drugim nivoima administrativnog organiziranja, te njihovim zakonima o sportu, reguliraju se i pitanja iz oblasti sporta koja nisu regulirana ovim zakonom.

U Republici Srpskoj se na sličan način kao i u Brčko Distriktu BiH uređuje pitanje sporta, kao i sistem obrazovanja i odgoja i prava na ostvarivanje dječije zaštite.¹¹

Prema Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, propisana je i mogućnost pohađanja umjetničke škole, kao što su muzička, likovna i druga, što se određuje prema vrsti nastavnog plana i programa, u četverogodišnjem trajanju, čijim završavanjem učenik stiče srednju školsku spremu i mogućnost nastavka školovanja¹².

Pitanje prava djeteta na odmor i rekreaciju na nivou entiteta Federacije BiH i Republike Srpske, kao i na nivou Brčko Distrikta BiH regulirano je sljedećim zakonodavstvom: **zakonodavstvom o sportu**¹³, **zakonodavstvom o obrazovanju, osnovnom i srednjem**¹⁴ i **zakonodavstvom o dječijoj zaštiti**¹⁵.

Definiranje sporta kao sportske aktivnosti i igre organizirane s ciljem unapređenja zdravlja i rekreacije (sportska rekreacija, sport za sve), kao i sportske aktivnosti organizirane za invalidne osobe i organizirani školski i univerzitetski sport, propisano je **Zakonom o sportu BiH**.¹⁶

U Federaciji BiH identično kao i u oblasti obrazovanja sport je u nadležnosti kantona, s obzirom na to da se ne radi o nadležnosti koja nije izričito data u nadležnost Federaciji BiH. U tom smislu je Zakon o sportu u BiH definirao decentralizaciju sporta u BiH, tako da se sport organizira na način utvrđen pravilima i nadležnostima BiH, entiteta, Brčko Distrikta BiH i drugih nivoa administrativnog organiziranja. U skladu s ustavima entiteta i drugim nivoima administrativnog organiziranja, zakonima o sportu reguliraju se pitanja koja nije regulirao zakon na državnom nivou.

Zakon o sportu RS propisuje da su školska sportska takmičenja masovna takmičenja učenika i studenata u okviru školskog sistema, te da organizaciju, pravila i uvjete održavanja učeničkih i studentskih takmičenja uređuju ministar sporta, školski sportski savezi i sportski savez

¹¹ Obradeno u Analizi usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, novembar 2009. godine, str. 133 – 135.

¹² "Službeni glasnik BiH", broj: 88/07

¹³ Obradeno u Analizi usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, novembar 2009. godine, str. 132 – 133.

¹⁴ Ibid. 133 – 134.

¹⁵ Ibid. 134 – 135.

¹⁶ Član 2, „Službeni glasnik BiH“, broj: 27/08 i 102/09

studenata. U osnovnim i srednjim školama i na fakultetima mogu se formirati školske, odnosno studentske sportske organizacije koje se mogu udruživati u sportske saveze. Aktivnosti školskih sportskih organizacija, kao i sportska takmičenja finansiraju se iz sredstava budžeta Republike Srpske, grada i općine namijenjenih za finansiranje osnovnog, srednjeg i visokoškolskog obrazovanja. Rekreativne, masovne i tradicionalne sportske aktivnosti građana svih uzrasta doprinose unapređenju i poboljšanju njihovog fizičkog i psihičkog razvoja, afirmaciji humanih vrijednosti života i održavanju tradicija i običaja građana Republike Srpske, što se ostvaruje kroz različite sportsko-rekreativne oblike.

U Republici Srpskoj, nastavnim planom i programom uređuju se i oblici obaveznih vannastavnih aktivnosti. U školi se organiziraju i slobodne aktivnosti učenika koje mogu, uz dozvolu Ministarstva prosvjete i kulture, organizirati i nevladine organizacije. Škola donosi godišnji program izleta, ekskurzija i škola u prirodi, krosova, odnosno sportskih dana. U toku školske godine učenici imaju zimski, proljetni i ljetni raspust. Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i škole u prirodi uređuje pripremanje i realizaciju izleta kao planski organizirane jednodnevne aktivnosti učenika izvan škole radi rekreacije i realizacije dijela nastavnih sadržaja u prirodnom okruženju, planiranih godišnjim programom škole; ekskurzija kao vannastavnog oblika obrazovno-odgojnog rada koji se ostvaruje izvan škole s ciljem savladavanja nastavnog programa neposrednim upoznavanjem pojava u prirodi, kulturnog naslijeđa i privrednih dostignuća, dok je škola u prirodi poseban vid višednevnog odgojno-obrazovnog rada škole koji se ostvaruje u prirodi i povezuje se sa psihofizičkom rekreacijom u prirodi i oblikom aktivnog učenja. Škola u okviru svojih mogućnosti organizira za učenike prošireni program koji, uz produženi boravak, jutarnje čuvanje, podrazumijeva i slobodne aktivnosti, fakultativnu nastavu, školu u prirodi. U okviru produženog boravka učenicima se osigurava čuvanje tokom kojeg se ostvaruju i različite sportske i kulturno-umjetničke aktivnosti. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju RS omogućava osnivanje učeničkih zadruga radi razvijanja vannastavnih aktivnosti i društvenokorisnog rada učenika. Sredstva ostvarena kroz ovu djelatnost moguće je koristiti i za izlete i ekskurzije učenika. U školama se organiziraju vannastavne aktivnosti da bi se razvili kreativni potencijali učenika, sticanje znanja, vještina i sposobnosti korisnih za život. Vannastavne aktivnosti koje se evidentiraju kao radni dan su izleti, ekskurzije, učeničke organizacije, udruženja, sekcije, sportske i druge aktivnosti. U školama u okviru slobodnih aktivnosti učenika programe mogu realizirati i nevladine organizacije, uz prethodnu saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture. Učenici imaju zimski raspust u trajanju od tri sedmice, proljetni u trajanju od jedne sedmice i ljetni koji traje od kraja jedne do početka sljedeće školske godine.

Pravilnik o finansiranju ustanova učeničkog standarda regulira finansiranje rada ustanova učeničkog standarda, čiji je osnivač Vlada RS, a koje obuhvataju i ustanove za kulturno-zabavne i sportsko-rekreativne aktivnosti. Programe iz njihove aktivnosti odobrava Ministarstvo prosvjete i kulture, a finansiraju se iz budžeta Republike Srpske. Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama **Brčko Distrikta BiH** propisuje da učenici imaju

zimski odmor u trajanju od tri sedmice, proljetni u trajanju od jedne sedmice i ljetni odmor koji traje od kraja jedne do početka sljedeće školske godine. Nastava u školi traje pet radnih dana u nedjelji, a, izuzetno, ukoliko škola radi u dvije smjene ili se radi o nadoknadi časova, šest radnih dana. Pored redovne nastave u školama se odvijaju i vannastavne aktivnosti radi razvijanja stvaralačkih sposobnosti i vještina učenika. Vannastavne aktivnosti se ostvaruju u okviru sekcija, društava, klubova, učeničkih zadruga i drugih oblika aktivnosti. Organiziraju se izleti, posjete, ekskurzije, logorovanja, škole u prirodi, društvenokoristan rad, dan škole i drugi oblici odgojno-obrazovnog rada.

Zakon o dječijoj zaštiti RS pod dječijom zaštitom podrazumijeva prava roditelja i djece na organizirane djelatnosti i aktivnosti kojima se osiguravaju i odmor, rekreacija, kulturne, sportske i stvaralačke aktivnosti djece. Pod pravom u oblasti dječije zaštite podrazumijevaju se i odmor i rekreacija djece do 15 godina života u dječijem odmaralištu i regresiranje troškova boravka djece u predškolskoj ustanovi, odmora i rekreacije. To znači da djeca do 15 godina starosti imaju pravo na boravak u dječijem odmaralištu, pravo na odmor, rekreaciju, zdravstvenu zaštitu, ishranu, odgojno-obrazovni rad i sportsko-rekreativne aktivnosti u dječijem odmaralištu, a prema uvjetima koje je odredio nadležni općinski organ. Zakonom je regulirano da se za djecu, ovisno o materijalnom položaju njihove porodice, osiguravaju sredstva za boravak u predškolskoj ustanovi, odmor i rekreaciju. Način ostvarivanja ovih prava razrađen je odredbama Pravilnika o ostvarivanju dječije zaštite RS.

U **Federaciji BiH** nadležne kantonalne vlasti u svojim zakonima o sportu¹⁷ uređuju djelatnost sporta koji obuhvata tjelesnu i zdravstvenu kulturu, sportska takmičenja, sportsku edukaciju, upravljanje i upotrebu sportskih objekata.

Zakonodavstvo o obrazovanju¹⁸, kako osnovnom, tako i srednjoškolskom regulira dužinu trajanja školske godine, kao i sedmičnog rada. U toku školske godine učenici imaju zimski i

¹⁷ Zakon o sportu, „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 6/06

Zakon o sportu, „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“, broj: 8/11

Zakon o sportu, „Službene novine Srednjobosanskog kantona“, broj: 8/04 i 3/10

Zakon o sportu, „Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 8/10

Zakon o sportu, „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 11/02

Zakon o sportu, „Narodne novine Kantona 10“, broj: 3/98

Zakon o sportu, „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 45/12

Zakon o sportu, „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj: 15/10

Zakon o sportu, „Narodne novine Posavskog kantona“, broj: 5/98

¹⁸ Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 5/00, 4/04 i 5/04

Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju, „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“, broj: 8/00, 4/04, 5/04 i 8/06

Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“, broj: 4/05 i 6/09

ljetni odmor. Propisano je organiziranje izleta, stručnih posjeta i ekskurzija, kao i organiziranje slobodnih aktivnosti učenika uključivanjem u razne oblike rada, a zasnivaju se na dobrovoljnom očitovanju učenika.

Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju, „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona Goražde“, broj: 10/11
Zakon o osnovnom školstvu, „Službene novine Srednjobosanskog kantona“, broj: 11/01 i 17/04
Zakon o srednjem školstvu, „Službene novine Srednjobosanskog kantona“, broj: 11/01, 17/04 i 15/12
Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, „Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 6/04, 7/05 i 17/11
Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju, „Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj: 17/11
Zakon o srednjoj školi, „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 5/04, 20/07, 19/09 i 9/11
Zakon o osnovnoj školi, „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, broj: 5/04, 20/07, 9/11
Zakon o osnovnom školstvu, „Narodne novine Kantona 10“, broj: 12/04 i 12/08
Zakon o srednjem školstvu, „Narodne novine Kantona 10“, broj: 12/04
Zakoni o osnovnom i srednjem školstvu, „Narodne novine Zapadnohercegovačkog kantona“, broj: 6/04 i 8/04
Zakon o osnovnom obrazovanju, „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 10/04
Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 18/03, 31/11 i 15/13
Zakon o srednjem obrazovanju, „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 23/10
Zakon o osnovnom i općem srednjem obrazovanju, „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj: 5/04
Zakon o srednjem obrazovanju, „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj: 17/12
Zakon o osnovnom školstvu, „Narodne novine Posavskog kantona“, broj: 3/04, 4/04, 8/08 i 7/12
Zakon o srednjem školstvu, „Narodne novine Posavskog kantona“, broj: 3/04, 4/04, 3/08, 8/08, 4/11 i 7/12

V REZULTATI ISTRAŽIVANJA

5.1. Analiza upitnika lokalnih zajednica

Za potrebe izrade izvještaja "Djeca i slobodno vrijeme", tim Odjela za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH je u periodu maj/juni 2013. godine prikupljao podatke iz 20 općina na području BiH. Kako je ranije navedeno, 10 upitnika upućeno je općinama s područja Republike Srpske, a 10 općinama s prostora Federacije BiH, od kojih 5 općina nije dostavilo tražene podatke.

5.1.1 Republika Srpska

Opština Brod¹⁹ ima 2 osnovne škole, od kojih 1 ima fiskulturnu salu i 1 srednju školu sa fiskulturnom salom. Na području općine je 9 parkova od kojih je 8 osposobljeno za igru, 22 igrališta osposobljena za igru i rekreaciju. Općinski budžet predviđa više od 30.000 KM za sportska društva, dok za KUD-ove ne raspolažu zvaničnim informacijama o visini izdvajanja novčanih sredstava. Centar za mlade postoji i uglavnom uspješno saraduju sportska društva, škole i KUD-ovi. Opština navodi da postoji izrađen strateški dokument za ovu oblast, međutim, vidljivo je da se on nalazi u fazi nacrtu (podaci preuzeti sa zvanične web stranice Opštine Brod), pod nazivom „Nacrt Strategije razvoja sporta na području opštine Brod za period 2013-2020.“

Opština Foča²⁰ ima 3 osnovne škole i 1 srednju školu, od kojih sve imaju fiskulturnu salu. Na području općine postoje 4 parka od kojih je jedan osposobljen za igru i rekreaciju, kao i 5 igrališta za rekreaciju, igru i sport. Općinskim budžetom planirana su sredstva za podršku sportskim društvima u iznosu većem od 30.000 KM, dok se za podršku KUD-ova godišnje izdvaja 10.000-20.000 KM. Na području općine djeluje centar za mlade, dok se saradnja svih škola i sportskih društava/KUD-ova ocjenjuje kao potpuno uspješna. Općina ima izrađenu "Strategiju za mlade opštine Foča 2008-2013."

Opština Kotor Varoš²¹ ima 8 osnovnih škola, od kojih 4 nemaju fiskulturnu salu, te 1 srednju školu sa fiskulturnom salom. Jedan park osposobljen je za igru i rekreaciju, a 10 igrališta osposobljeno je za rekreaciju. U općinskom budžetu planiraju se sredstva u iznosu većem od

¹⁹ Ibid. 34.148 stanovnika

²⁰ Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, broj stanovnika iznosi 40 513

²¹ Ibid. 36.670 stanovnika

30.000 KM za sportska društva, a manje od 10.000 KM za KUD-ove. Djeluje centar za mlade, a saradnja srednjih i osnovnih škola sa sportskim društvima i KUD-ovima potpuno je uspješna. Općina ima izrađen strateški dokument „Strategija razvoja opštine 2010-2020“, ali se on zasebno ne bavi pitanjima koja su predmet istraživanja ovog izvještaja.

Opština Mrkonjić Grad²² ima 4 osnovne škole sa područnim školama od kojih sve imaju fiskulturnu salu. Općina ima 2 srednje škole, koje imaju fiskulturne sale. Na području općine je jedan park. Općinski budžet predviđa više od 30.000 KM za sportska društva i KUD-ove. Aktivan je centar za omladinu, a škole, KUD-ovi i sportska društva sarađuju uglavnom uspješno. Kako se navodi, izrađen je strateški dokument, međutim, na zvaničnoj web stranici Opštine vidljivo je da je on izrađen za period od 2007-2012 - „Strategija razvoja opštine Mrkonjić Grad 2007-2012“, kao i „Strategiju za mlade opštine Mrkonjić Grad sa akcionim planom 2009-2012.“

Opština Srbac²³ ima 3 centralne osnovne škole i 14 područnih škola. Sve škole imaju dvorane za održavanje časova fizičke kulture i imaju jednu srednju školu sa fiskulturnom salom. Na području općine postoji 1 park osposobljen za igru i rekreaciju, kao i 13 igrališta. U općinskom budžetu predviđena su sredstva za podršku sportskim društvima u koja su uključena djeca i mladi, u iznosu manjem od 10.000 KM. Isti novčani iznos predviđen je i za podršku kulturno-umjetničkim društvima (u daljnjem tekstu: KUD). Na području općine djeluje centar za mlade, a saradnja škola i sportskih društava/KUD-ova uglavnom je uspješna. Općina ima izrađen Strateški dokument „Strategija razvoja opštine Srbac 2011-2020,“ ali iz njegove sadržine jasno proizilazi da njime nije obuhvaćen položaj mladih i djece u vezi sa ostvarivanjem prava na slobodno vrijeme, na igru i razonodu, kao i na slobodno učestvovanje u kulturnom životu i umjetnosti.

Opština Srebrenica²⁴ ima 2 osnovne i 1 srednju školu s fiskulturnom salom. Kako se navodi u upitniku: „Postoji jedan park od kojih 8 osposobljeno za igru i rekreaciju, te 10 igrališta“. Općinskim budžetom planirano je više od 30.000 KM za sportska društva, te 10.000-20.000 KM za KUD-ove. U općini djeluje centar za mlade i uglavnom je uspješna saradnja između škola, KUD-ova i sportskih društava. Prema navodima iz upitnika, općina ima izrađen strateški dokument, koji se odnosi na problematiku izvještaja, ali njegova sadržina nije dostupna na zvaničnoj web stranici Opštine.

Opština Ugljevik²⁵ ima 3 osnovne i 1 srednju školu sa fiskulturnom salom. Jedan park osposobljen je za igru, kao i 10 sportskih igrališta i 11 manjih sportskih terena. Općinskim budžetom planirano je više od 30.000 KM za podršku KUD-ovima i sportskim društvima. Na

²² Ibid. 37.379 stanovnika

²³ Broj stanovnika utvrđen prilikom vanrednog popisa u RS 1993. godine iznosi 22 145

²⁴ Ibid. 36.666 stanovnika

²⁵ Ibid. 25.587 stanovnika.

području općine djeluje centar za mlade, a saradnja škola, sportskih društava i KUD-ova je ocijenjena kao potpuno uspješna. Također, navodi se da je izrađen strateški dokument, međutim, nije objavljen na službenoj web stranici Opštine.

Opština Vlasenica²⁶ ima 1 osnovnu sa 3 područne škole i 1 srednju školu, sve imaju fiskulturnu salu. Postoje dva parka koji nisu osposobljeni za igru i rekreaciju, te 8 igrališta osposobljenih za igru i rekreaciju. U općinskom budžetu predviđena su novčana sredstva u iznosu 10.000-20.000 KM za sportska društva, za KUD-ove manje od 10.000 KM. Na području općine aktivan je centar za omladinu. Saradnja između škola i sportskih društava i KUD-ova ocjenjuje se uglavnom uspješnom. Općina ima izrađen strateški dokument „Strategija za mlade opštine Vlasenica 2012-2016“, koja se također zasebno ne bavi pravima koja su predmet ovog izvještaja.

5.1.2. Federacija Bosne i Hercegovine

Općina Breza²⁷ ima 2 osnovne i 2 srednje škole, i svaka ima fiskulturnu salu. Na području općine 7 je parkova od kojih nijedan nije osposobljen za igru i rekreaciju. Postoje i 2 igrališta. Više od 30.000 KM budžetom se izdvaja za sport, a isti iznos izdvaja se za rad KUD-ova. Imaju centar za mlade. Škole uglavnom uspješno sarađuju sa sportskim društvima i KUD-ovima. Imaju strateški dokument, ali njegovu sadržinu nije moguće utvrditi sa zvanične web stranice.

Općina Busovača²⁸ ima 3 osnovne i 2 srednje škole, sa fiskulturnim salama, uređen je 1 park i 6 igrališta. Općinskim budžetom je planirano više od 30.000 KM za sportska društva, a među 10.000 i 20.000 KM za KUD-ove. Općina ima centar za omladinu, a saradnja škola sa sportskim društvima i KUD-ovima ocijenjena je kao uglavnom uspješna. Općina nema strateški dokument.

Općina Čitluk²⁹ ima 3 osnovne škole od kojih je jedna sa umjetničkim programom i samo jedna nema fiskulturnu salu. Broj srednjih škola je 1 koja nema fiskulturnu salu. Općina nema park, ali ima 24 igrališta koja su osposobljena za igru. U općinskom budžetu, više od 30.000 KM izdvaja se za sportska društva, a manje od 10.000 KM za KUD. Općina nema centar za omladinu. Uglavnom uspješno sarađuju škole, sportska društva. Kako navode, nemaju izrađen strateški dokument iz ove oblasti.

Općina Drvar³⁰ ima jednu osnovnu školu sa fiskulturnom salom kao i jednu srednju školu sa fiskulturnom salom. Postoji jedan osposobljen park, kao i 4 igrališta. Između 20.000 i 30.000

²⁶ Ibid. 33.942 stanovnika

²⁷ Ibid 17 317 stanovnika

²⁸ Ibid. 18.847 stanovnika

²⁹ Ibid. 15 083 stanovnika

³⁰ Ibid. 17 126 stanovnika

KM općinskim budžetom izdvaja se za sport i između 10.000 i 20.000 za KUD-ove. Imaju centar za mlade. Škole, sportska društva uglavnom uspješno saraduju. Kako navode, imaju strateški dokument, međutim, njegova sadržina nije dostupna na zvaničnoj web stranici Općine.

Općina Ilijaš³¹ ima 4 osnovne škole, od kojih su 3 javne i 1 privatna. Sve škole imaju fiskulturne sale manjih dimenzija. Postoji jedna privatna škola - OŠ «Đulistan» koja koristi salu Perzijsko-bosanskog koledža sa internatom. Imaju 2 srednje škole (1 javna i 1 privatna). Sve srednje škole imaju fiskulturnu salu. Imaju jedan gradski park. Kako u odgovoru iz upitnika navode, broj parkova osposobljenih za igru i rekreaciju je 3. Postoji 16 igrališta. Općinskim budžetom više od 30.000 KM planira se za sportska društva i više od 30.000 KM za KUD-ove. Imaju i centar za mlade, a saradnja svih škola, sportskih društava i KUD-ova uglavnom je uspješna. Imaju strateški dokument "Strategija prema mladima Općine Ilijaš sa akcionim planom 2011-2013." Također, budžetom je namijenjena posebna budžetska linija, tzv. "Budžet za mlade", kojim se izdvajaju posebna sredstva za aktivnost i projekte mladih.

Općina Goražde³² ima 4 osnovne škole sa fiskulturnim salama i 3 srednje škole, od kojih nijedna nema fiskulturnu salu. U općini postoje 3 parka, od kojih je 1 osposobljen za igru, i 10 igrališta. Budžetom je predviđeno izdvajanje u iznosu većem od 30.000 KM za sportska društva, a manje od 10.000 KM za KUD-ove. Uglavnom uspješno saraduju škole, sportska društva i KUD-ovi. Izrađen je strateški dokument - „Strategija razvoja omladinske politike općine Goražde 2010-2015.“

Općina Odžak³³ ima 1 osnovnu školu sa 9 područnih i 1 srednju školu, pri čemu 8 područnih osnovnih škola nema fiskulturnu salu. Prema navodima iz upitnika, u općini postoji 1 park, pri čemu je 5 parkova osposobljeno za igru i rekreaciju. Također, postoji 11 igrališta. Budžetom se izdvaja više od 30.000 KM za sportska društva, a manje od 10.000 KM za KUD-ove. Imaju centar za mlade, a škole, sportska društva i KUD-ovi uglavnom uspješno saraduju. Kako se navodi, Općina Odžak nema izrađen strateški dokument.

³¹ Ibid. 25 184 stanovnika

³² Ibid. 18.752 stanovnika

³³ Ibid. 30.651 stanovnika

VI SITUACIONA ANALIZA STANJA U OBLASTI SLOBODNOG VREMENA DJECE

Analiza stanja na terenu provedena je na osnovu podataka dobivenih putem upitnika koje su ispunili učenici osnovnih i srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Smatrajući da je za potrebe analize stanja prava djece u ovoj oblasti potrebno prevashodno prikupiti informacije od same djece, kao direktnog nosioca prava u ovoj oblasti istraživanja, isključivo za potrebe ovog istraživanja, sačinjen je upitnik, koji ima za cilj stvaranje realne slike i što boljeg uvida u stanje prava djece u ovoj oblasti.

Istraživanjem je obuhvaćeno 12 škola, od čega 6 osnovnih škola i 6 srednjih škola, na području 6 gradova u Bosni i Hercegovini, i to: Tešanj, Cazin, Ugljevik, Višegrad, Čapljina i Neum.

Oko 212 učenika osnovnih i srednjih škola ispunilo je upitnike, od čega 85 ispitanika muškog spola, te 127 ispitanika ženskog spola. Ispitanici su različite starosne dobi, koje se kreću u dobnoj granici od 7 do 18 godina.³⁴

Starosna dob	Broj ispitanika/ca
7	2
8	4
9	7
10	12
11	11
12	22
13	24
14	24
15	29
16	30
17	31
18	16
Ukupno	212

³⁴ Tabela br.1

Na pitanje da li, pored školskih i drugih obaveza, imaju dovoljno vremena za igru i druženje, najveći broj djece odgovorio je da ima dovoljno slobodnog vremena³⁵, dok samo nekolicina učenika ističe da nemaju dovoljno vremena za igru i druženje³⁶.

Nešto više od polovine ispitanih učenika/ca dnevno imaju više od tri sata slobodnog vremena³⁷, 92 ispitanika/ce dnevno koriste oko 1-2 sata slobodnog vremena³⁸, a samo 11 ispitanih navelo je da dnevno ima oko 30 minuta slobodnog vremena³⁹.

Svoje slobodno vrijeme djeca uglavnom organiziraju sa prijateljima⁴⁰ ili sami⁴¹, a u najmanjem broju slučajeva se u organiziranje slobodnog vremena djece uključuju i roditelji⁴². Djeca u 65% slučajeva nisu odgovorila na ovo pitanje.

Ispitanici/ce najčešće provode oko dva sata dnevno na druženje i igru sa prijateljima⁴³, 50 ispitanika/ca sa prijateljima se druže oko 1 sat dnevno⁴⁴ ili manje od sat vremena dnevno⁴⁵ a pojedina djeca sve slobodno vrijeme provode sa prijateljima.⁴⁶

Kada je riječ o vrstama aktivnosti kojima se djeca bave u slobodno vrijeme, istraživanje je pokazalo da je to najčešće druženje sa prijateljima⁴⁷, zatim sport⁴⁸, internet⁴⁹, različiti

³⁵ 91 %

³⁶ 9 %

³⁷ 51 %

³⁸ 44%

³⁹ 5%

⁴⁰ 19 %

⁴¹ 12 %

⁴² 4 %

⁴³ 49 %

⁴⁴ 24%

⁴⁵ 7%

⁴⁶ 20 %

⁴⁷ 21%

⁴⁸ 19 %

kursevi⁵⁰, muzika⁵¹, dok u najmanjem broju slučajeva djeca provode slobodno vrijeme uz TV⁵², a pojedini ispitanici/ce nisu odgovorili na ovo pitanje⁵³.

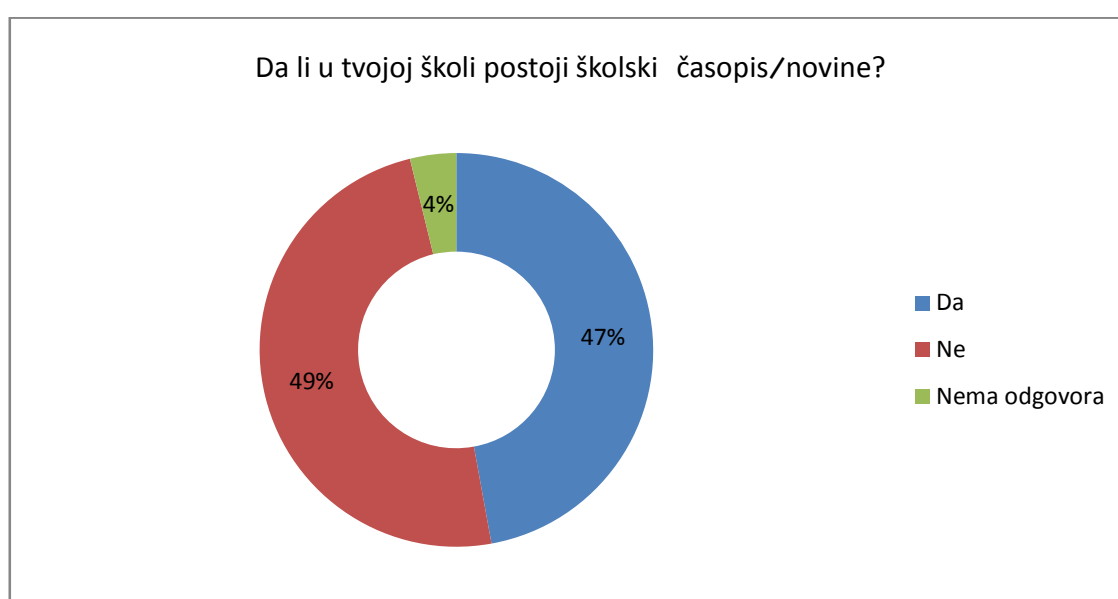
Veliki broj djece obuhvaćene ispitivanjem naveo je da se bavi sportom⁵⁴, dok su preostali odgovorili da se ne bave sportom⁵⁵. Većina djece koji su naveli da se bave sportom, uglavnom se bave sportovima kao što su nogomet⁵⁶, košarka⁵⁷, rukomet⁵⁸, borilački sportovi⁵⁹, plivanje⁶⁰ i drugim sportovima⁶¹, dok ostali ispitanici/ce nisu istaknuli kojim se sportom bave⁶².

Iako većina ispitane djece⁶³ nije odgovorila na pitanje koju literaturu najviše voli da čita, ipak su pojedini ispitanici/ce naveli da vole čitati⁶⁴. Ispitanici/ce koji vole da čitaju istaknuli su da vole čitati različite vrste literature, tj. slobodno čitanje⁶⁵, zatim lektire⁶⁶, te raznovrsne

⁴⁹ 18 %
⁵⁰ 8 %
⁵¹ 7 %
⁵² 11%
⁵³ 16%
⁵⁴ 59 %
⁵⁵ 41%
⁵⁶ 7%
⁵⁷ 5 %
⁵⁸ 3 %
⁵⁹ 3 %
⁶⁰ 1 %
⁶¹ 9%
⁶² 72%
⁶³ 66 %
⁶⁴ 34%
⁶⁵ 14 %
⁶⁶ 8 %

časopise i stripove⁶⁷, dok ostali nisu definirali koju vrstu literature vole da čitaju, odnosno nisu odgovorili na ovo pitanje⁶⁸.

Prema rezultatima istraživanja u nešto manje od polovine škola⁶⁹ obuhvaćenih istraživanjem postoji školski časopis/novine, dok u preostalim školama ne postoji praksa izdavanja školskih novina⁷⁰, dok u nekolicini upitnika na ovo pitanje nije odgovoreno⁷¹. Ovo je potrebno istaknuti kao značajnu okolnost, naročito uzimajući u obzir činjenicu da bi se sačinjavanjem i redovnim publiciranjem školskih časopisa/novina učenicima/cama omogućilo aktivno učešće u vannastavnim aktivnostima i sekcijama, kao što su literarna, likovna sekcija i slično, čiji bi rezultati bili prikazani kroz izdavanje školskih časopisa, a što bi u velikoj mjeri doprinijelo kvalitetnijem iskorištavanju slobodnog vremena djece.

Korištenje računara je jedna od najzastupljenijih aktivnosti kojima se djeca bave u slobodno vrijeme, što potvrđuje i činjenica da samo nekoliko⁷² ispitanika/ca uopće ne koristi računar, dok ostali učenici/ce navode da svakodnevno koriste računar, čak i više od tri sata dnevno⁷³, a većina ispitanih⁷⁴ provodi do dva sata slobodnog vremena dnevno koristeći računar. Djeca uglavnom upotrebljavaju internet⁷⁵, odnosno internet sadržaje kao što su društvene mreže⁷⁶,

⁶⁷ 8 %

⁶⁸ 70%

⁶⁹ 47 %

⁷⁰ 49 %

⁷¹ 4%

⁷² 6 %

⁷³ 17 %

⁷⁴ 77%

⁷⁵ 10 %

⁷⁶ 18 %

youtube⁷⁷, zatim videoigrice⁷⁸, a računar vrlo rijetko koriste u svrhu pristupa online enciklopedijama i drugim edukativnim stranicama⁷⁹, dok više od polovine ispitanih nije odgovorilo na ovo pitanje.⁸⁰

⁷⁷ 9 %
⁷⁸ 6 %
⁷⁹ 3 %
⁸⁰ 54%

VII ZAKLJUČNA RAZMATRANJA OMBUDSMENA

Ombudsmeni žele ukazati da su općine koje su bile uključene u istraživanje birane slučajnim uzorkom i da cilj istraživanja nije da kritikuje ili pohvali odabrane općine, jer polazimo sa stanovišta da se sa sličnim problemima susreću i druge općine u BiH.

Analizirajući upitnike koje je Odjel za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena BiH dostavio općinama i školama (učenicima) provodeći aktivnost Ombudsmena u Vašoj školi tokom 2013. godine, zapaženo je sljedeće:

- **za Federaciju Bosne i Hercegovine:**

Općina Čitluk nema fiskulturnu salu i nema izrađen strateški dokument iz oblasti koja je predmet Izvještaja Institucije ombudsmena.

Općina Busovača nema strateški dokument.

Općina Odžak nema izrađen strateški dokument. Svih 8 područnih osnovnih škola na području općine nemaju fiskulturne sale.

Parkovi u **općini Breza** nisu osposobljeni za igru i rekreaciju.

- **za Republiku Srpsku**

Četiri škole u **općini Kotor Varoš** nemaju fiskulturne sale.

U **općini Brod** jedna osnovna škola nema fiskulturnu salu.

Općina Mrkonjić Grad u traženom upitniku navodi da ima izrađen strateški dokument iz oblasti koja je predmet ovog izvještaja. Međutim, utvrđeno je da se on odnosi na period od 2007-2012 - „Strategija razvoja opštine Mrkonjić Grad 2007-2012“, kao i „Strategiju za mlade opštine Mrkonjić Grad sa akcionim planom 2009-2012.“ Shodno tome, Ombudsmeni su mišljenja da je potrebno pristupiti izradi novog strateškog dokumenta.

Općina Vlasenica nema parkove, što svakako predstavlja veliku prepreku za ostvarivanje prava djece na igru, razonodu, odmor, rekreaciju itd.

Ombudsmeni napominju da su upravo općine najznačajnije u ostvarivanju prava djece na odmor, rekreaciju, igru, razonodu i bogat kulturno-umjetnički život.

Iz analize upitnika koje su ispunjavala djeca zapaženo je da 9,4% djece nema dovoljno vremena za igru i druženje, što po mišljenju Ombudsmena nije zabrinjavajući podatak.

Međutim, posebno zabrinjava činjenica što prema dobijenim podacima samo 3,5% djece ispitanika svoje slobodno vrijeme provodi/organizira sa roditeljima.

Istraživanje Ombudsmena pokazuje da 17,9% djece/ispitanika provodi svoje slobodno vrijeme na internetu i društvenim mrežama, odnosno svakodnevno koriste računar (16%) i to više od tri sata. Ovi podaci su značajni za Instituciju ombudsmena, s obzirom na to da bi u budućem periodu trebalo posvetiti pažnju zaštiti prava djece na internetu u BiH.

Podatak da 5,7% djece ispitanika nikako ne koristi računar, po mišljenju Ombudsmena, nije zabrinjavajući podatak.

Vrlo je pohvalno što se, prema dobijenim podacima, više od polovine djece/ispitanika bavi različitim vrstama sporta.

Iz rezultata istraživanja proizilazi da općine koje su bile obuhvaćene ovim istraživanjem izdvajaju značajan iznos novčanih sredstava za sportska i kulturno-umjetnička društva, dok je s druge strane evidentno da u pojedinim općinama ne postoji dovoljan broj osposobljenih parkova i igrališta, te da znatan broj škola nema fiskulturne sale.

VIII PREPORUKE OMBUDSMENA

Preporuka Vladi Republike Srpske, Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i vladama kantona:

Da, u skladu sa svojim zakonskim ovlaštenjima i nadležnostima, putem svojih nadležnih ministarstava u narednom periodu osiguraju kontinuirano praćenje utroška novčanih sredstava koja se u općinskim budžetima izdvajaju za rad sportskih i kulturno-umjetničkih društava;

Da, u skladu sa svojim finansijskim mogućnostima, osiguraju osposobljavanje parkova i igrališta u općinama za koje procijene da je to potrebno;

Da osiguraju neophodna sredstva za osposobljavanje neophodnih fiskulturnih sala pri svakoj školi u Bosni i Hercegovini;

Da, uzimajući u obzir značaj Generalnog komentara UN Komiteta broj 17, ulože dodatne napore u promoviranju i realizaciji prava djeteta na odmor i slobodno vrijeme, igru i rekreaciju koji odgovaraju starosti djeteta i na slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnostima.

ANEKS I

Upitnik je kreiran sa ciljem izrade Specijalnog izvještaja na temu „Djeca i slobodno vrijeme“. Na pitanja odgovarate tako što ćete zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora. Molimo Vas za iskrenost pri davanju odgovora na pitanja, te da ne preskačete pitanja, jer svaki Vaš odgovor je važan. Upitnik je anonimn!

Hvala na saradnji!

*Osoblje Odjela za praćenje prava djeteta Institucije
ombudsmena za ljudska prava BiH*

DJECA I SLOBODNO VRIJEME

Opći podaci

1. Spol:

2. Starost:

3. Razred:

4. Datum ispunjavanja upitnika:

Slobodno vrijeme

5. Da li imaš, uz školske i druge obaveze, dovoljno vremena za igru i druženje?

a. da
b. ne

6. Koliko slobodnog vremena imaš dnevno?

a. više od tri sata
b. oko 1-2 sata
b. oko ½ sata

7. Korištenje svog slobodnog vremena planiraš:

a. sam
b. sa prijateljima
c. sa roditeljima

8. Koliko dnevno sati provodiš sa prijateljima?

a. sve slobodno vrijeme
b. oko dva sata
c. oko sat vremena
d. manje od sat vremena

9. Top lista aktivnosti kojima se baviš u slobodno vrijeme: pored ponuđenih aktivnosti, brojevima od 1-3 označi aktivnosti 1- Rijetko 2- Često 3- Najčešće	a. TV b. druženje sa prijateljima c. sport d. internet e. muzika f. kursevi
10. Da li se baviš sportom?	a. da b. ne
11. Ukoliko se baviš sportom, kojim?	a. nogomet b. košarka c. plivanje d. borilački sportovi e. rukomet f. neki drugi
12. Najradije čitaš:	a. lektiru b. slobodno čitanje c. časopise, stripove d. ne volim da čitam
13. Da li u tvojoj školi postoji školski /učenički časopis/novine?	a. da b. ne
14. Smatraš li da je kompjuter tvoj najbolji prijatelj?	1. da 2. ne
15. Koliko dnevno vremena provodiš za kompjuterom?	a. više od tri sata b. oko 1-2 sata c. manje od sat vremena d. ne koristim kompjuter
16. Kada provodiš vrijeme za kompjuterom, najčešće ga koristiš za:	a. videoigrice b. internet c. youtube d. društvene mreže (facebook, twiter i sl.) e. online enciklopedije i dr. edukativne stranice

ANEKS II

Upitnik za općine/opštine

Upitnik je kreiran sa ciljem dobivanja uvida u stanje u oblasti prava djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na igru i razonodu primjerenu dobi. Na pitanja odgovarate tako što ćete zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora, a gdje je predviđeno upisati tražene podatke na praznu liniju. Molimo Vas za iskrenost pri davanju odgovora na pitanja, te da ne preskačete pitanja, jer svaki Vaš odgovor je važan.

Hvala na saradnji!

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH

OPĆI/OPŠTI PODACI

1. Puni naziv ustanove:

2. Entitet/distrikt:

3. Općina/Opština:

O LOKALNOJ ZAJEDNICI

4. Broj osnovnih škola:

5. Da li sve osnovne škole imaju dvoranu za održavanje časova sporta?

1. DA
2. NE

5a. Ako je odgovor NE, koji je to broj škola?

6. Broj srednjih škola:

7. Da li sve srednje škole imaju dvoranu za održavanje časova sporta?

1. DA
2. NE

7a. Ako je odgovor NE, koji je to broj škola?

8. Broj parkova u lokalnoj zajednici:

9. Broj parkova osposobljenih za igru i rekreaciju djece:

10. Broj igrališta osposobljenih za sport i rekreaciju:

KULTURA I SPORT U LOKALNOJ ZAJEDNICI

11. Da li su u općinskom/opštinskom budžetu planirana sredstva za podršku sportskim društvima u koja su uključena djeca i mladi?

1. DA
2. NE

11a. Ako je odgovor DA, koja je visina planiranih sredstava?

a. manje od 10.000
b. 10.000 do 20.000
c. 20.000 do 30.000
d. više od 30.000

12. Da li su u općinskom/opštinskom budžetu planirana sredstva za podršku kulturno-umjetničkim društvima u koja su uključena djeca

1. DA
2. NE

i mladi?	
12a. Ako je odgovor DA, koja je visina planiranih sredstava?	a. manje od 10.000 b. 10.000 do 20.000 c. 20.000 do 30.000 d. više od 30.000
13. Da li u Vašoj lokalnoj zajednici postoji centar za omladinu/dom za kulturu ili slično kao mjesto gdje se mladi i djeca mogu okupljati, organizirati različite aktivnosti i/ili manifestacije?	1. DA 2. NE
14. Kako ocjenjujete saradnju osnovnih škola i sportskih društava?	a. potpuno uspješna b. uglavnom uspješna c. ne znam d. uglavnom neuspješna e. potpuno neuspješna
15. Kako ocjenjujete saradnju osnovnih škola i kulturno-umjetničkih društava?	a. potpuno uspješna b. uglavnom uspješna c. ne znam d. uglavnom neuspješna e. potpuno neuspješna
16. Kako ocjenjujete saradnju srednjih škola i sportskih društava?	a. potpuno uspješna b. uglavnom uspješna c. ne znam d. uglavnom neuspješna e. potpuno neuspješna
17. Kako ocjenjujete saradnju srednjih škola i kulturno-umjetničkih društava?	a. potpuno uspješna b. uglavnom uspješna c. ne znam d. uglavnom neuspješna e. potpuno neuspješna
18. Da li općina/opština planira ili je donijela strateške dokumente/programe/planove kako bi se u bližoj budućnosti popravilo stanje u ovoj oblasti?	1. DA 2. NE